

درآمدی بر گویش اَرْدکولی

تألیف

دکتر محسن صادقی

نشر دستور

شماره شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۲۷-۱۸-۱

نشر دستور

درآمدی بر گویش آردکولی

دکتر محسن صادقی

پاپ اول: بهار ۱۳۹۹

طرح جلد: سفید، صحرانگرد

چاپ و صحافی: سپنتا، قطع: وزیری (۲۰۰ صفحه)

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد، قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۶۷۱۷-۱۸-۱

حق چاپ محفوظ است

مشهد، صندوق پستی ۱۳۸۸-۹۱۸۹۵ تلفن: ۰۹۱۵۳۱۴۸۲۷۷، شماره: ۰۵۱-۳۷۶۶۴۴۶۱

پیام‌نگار: dastorpress93@gmail.com

سرناسه:	صادقی، محسن، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور:	درآمدی بر گویش اردکولی/ تألیف محسن صادقی؛ ویراستار علمی هادی اکبرزاده.
مشخصات نشر:	مشهد: دستور، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	۲۰۰ص.
فهرست:	مجموعه پژوهشهای زبانشناسی و ایرانشناسی؛ ۱۴.
شابک:	سلسله فرهنگهای فارسی؛ ۸. 978-622-6727-18-1
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	اردکولی
موضوع:	Ardakuli account
شناسه افزوده:	اکبرزاده، هادی، ویراستار
رده‌بندی کنگره:	IP ۲۰۲
رده‌بندی دیویی:	۲۷۸/۹
شماره کتابشناسی ملی:	۶۰۷۱۳۶۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸	جدول نشانه‌های آوایی - واجی
۹	مقدمه
۱۱	فصل اول: ردیفی روستای اردکول
۱۵	فصل دوم: بررسی نکات دستوری گویش اردکولی
۱۷	۱-۲ ساخت آوایی
۱۷	۱-۱-۲ استخراج جها
۱۷	الف) صامت‌ها
۲۰	ب) مصوت‌ها
۲۲	۲-۱-۲ واج آرایی
۲۳	۲-۲ اسم
۲۳	۱-۲-۲ شمار (مفرد و جمع)
۲۴	۲-۲-۲ نکره و معرفه
۲۵	۳-۲-۲ منادا
۲۶	۴-۲-۲ مضاف و مضاف‌الیه
۲۷	۳-۲ ضمیر
۲۷	۱-۳-۲ ضمائر منفصل
۲۷	۲-۳-۲ ضمائر متصل
۲۹	۳-۳-۲ ضمائر مشترک
۲۹	الف) در نقش انعکاسی
۲۹	ب) در نقش تأکیدی
۳۰	۴-۳-۲ ضمائر اشاره
۳۱	۵-۳-۲ ضمائر پرسشی
۳۱	۶-۳-۲ ضمیر متقابل
۳۱	۷-۳-۲ ضمیر تعجبی
۳۱	۸-۳-۲ ضمائر مبهم

۳۲	۴-۲ قید
۳۲	۵-۲ صفت و موصوف
۳۳	۶-۲ عدد
۳۳	۱-۶-۲ اعداد اصلی
۳۳	۲-۶-۲ اعداد ترتیبی
۳۴	۳-۶-۲ اعداد کسری
۳۵	۷-۲ پیشوندها و پسوندهای غیر فعلی
۳۵	۱-۷-۲ پیشوندها
۳۹	۷-۲ پسرها
۴۲	۸-۲ حروف
۴۲	۱-۸-۲ حروف ادافه
۴۳	۲-۸-۲ نقش‌نمای مفعول مستقیم
۴۳	۳-۸-۲ حروف پیوند
۴۴	۹-۲ فعل
۴۴	۱-۹-۲ تکواژ بن حال و گذشته
۴۴	۲-۹-۲ تکواژ شناسه
۴۴	۳-۹-۲ پیشوند تصریفی «می-»
۴۴	۴-۹-۲ پیشوند تصریفی «ب-»
۴۵	۵-۹-۲ تکواژ امر
۴۵	۶-۹-۲ تکواژ نهی و نفی
۴۵	۷-۹-۲ تکواژ /ku/
۴۶	۸-۹-۲ صورت‌های پی‌بستی فعل معین بودن
۴۶	۹-۹-۲ نشانه مصدری
۴۶	۱۰-۹-۲ صفت مفعولی
۴۶	۱۱-۹-۲ وند سببی
۴۶	۱۲-۹-۲ تکواژ /-ag/، /-ak/
۴۷	۱۳-۹-۲ پیشوندهای اشتقاقی فعل
۴۷	۱۴-۹-۲ افعال کمکی
۴۹	۱۵-۹-۲ انواع فعل از نظر زمان، وجه و نمود
۴۹	یک: فعل امر و نهی

۴۹	دو: مضارع اخباری
۴۹	سه: مضارع ملموس
۵۰	چهار: مضارع التزامی
۵۰	پنج: ماضی ساده
۵۰	شش: ماضی استمراری
۵۰	هفت: ماضی نقلی
۵۱	هشت: ماضی بعید
۵۱	نه: ماضی ابعاد
۵۱	ده: ماضی ابعاد مستمر
۵۲	یازده: گذشته التزامی ساده
۵۲	دوازده: گذشته التزامی بعید
۵۲	سیزده: ماضی ملموس
۵۳	چهارده: آینده ساده
۵۳	پانزده: آینده استمراری نزدیک
۵۳	شانزده: آینده استمراری بعید
۵۴	هفده: آینده استمراری ابعاد
۵۴	هجده: آینده التزامی استمراری نزدیک
۵۵	نوزده: آینده التزامی استمراری بعید
۵۵	بیست: آینده التزامی استمراری ابعاد
۵۵	۲-۱۰ جمله
۵۵	۲-۱۰-۱ اجزای جمله
۵۵	۲-۱۰-۲ جایگاه اجزای جمله
۵۶	۲-۱۰-۳ انواع جمله
۵۹	۲-۱۰-۴ تطابق فعل و نهاد از نظر شخص و شمار
۶۰	۲-۱۰-۵ حذف اجزای جمله
۶۱	فصل سوم: لغات و اصطلاحات
۱۸۷	داستان زیتون
۱۹۵	کتابنامه

مقدمه

گویش‌های محلی^۱ رایج در مناطق مختلف کشور، بخشی از میراث معنوی قوم ایرانی به‌شمار می‌روند و گردآوری و تدوین آن‌ها، به خودی خود، اهمیت دارد. با این حال، داده‌های گویشی برای تدوین فرهنگ تاریخی زبان فارسی به کار می‌آید. از آن‌ها می‌توان در امر واژه‌سازی و معادل‌یابی برای پدیده‌های نوظهور بهره گرفت. فهم برخی لغت‌ها و خصوصیات دستوری کم‌کاربرد و دشوار متون فارسی نوشته شده به خط‌های ایرانی یا خط عربی - فارسی نیز به کمک عناوین زبانی حفظ شده در گویش‌ها ممکن به نظر می‌رسد.

علامه دکتر مؤلف، به این شاخه پژوهشی و انتخاب پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری مرتبط با آن، به نشانی می‌گردد که اوایل دهه هشتاد در قطب شاهنامه‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد برقرار شد و به همان ویژه آن، دو استاد گرامی: دکتر محمدتقی راشدمحصل و دکتر علی‌اشرف صادقی را اعضای فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی بودند. از آن زمان به بعد، نگارنده بر مبنای روش نمودنیری - بارشناسایی بسیاری از گویش‌های مناطق جنوب خراسان را هنگام اشتغال در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی قائنات (۱۳۸۶-۱۳۸۳) به تن خویش، انجام داد. شناسایی، گردآوری و ضبط گفتار پیوسته ۹۳ گویش خراسانی دیگر نیز پس از سال ۱۳۸۶ و اغلب با همکاری خانم صفورا صحراگرد - بارشناس ارشد پژوهش هنر، صورت پذیرفت. کتاب حاضر، دربردارنده داده‌های گردآوری شده از گویش روستای اردکول از توابع زیرکوه قاین است که در سه فصل و یک پیوست تألیف شده است. در فصل اول، روستای مورد مطالعه به صورت مختصر معرفی و موقعیت جغرافیایی آن روی نقشه نشان داده شده است. در فصل دوم برای این گویش دستور مختصر نوشته شده است. فصل سوم، به املای لغات و اصطلاحات این گویش اختصاص دارد. پیکره زبانی این فصل، از طریق ضبط گفتگوی گویان و تکمیل پرسشنامه‌های موجود فراهم آمده است. اساس کار بر گردآوری گفتار ذهنی بوده، با این حال از ضبط گفتار جوان‌ترها نیز که می‌تواند برای مطالعه دگرگونی گویش به کار آید غفلت نشده است. خود معنی و صورت آوایی بسیاری از واژه‌های عمومی و کشاورزی را می‌دانستم و

^۱ - برای آگاهی از تعریف گویش و تفاوت‌های آن با زبان و لهجه نک. محمد دبیرمقدم رده‌شناسی زبان‌های ایرانی، جلد اول. (تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳) صص بیست و دو تا بیست و پنج؛ همچنین یحیی مدرسی، درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان. (تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۷) صص ۱۳۹-۱۴۲.

تردید در ضبط صحیح این دست واژه‌ها به کمک نزدیکان و خویشاوندان برطرف می‌شد، اما برای گردآوری واژه‌ها و اصطلاحات دامداری، نه شبانه‌روز به‌همراه یکی از دامداران روستا^۱ به دامن کوه و صحرا رفتیم.

در تعریف یا معنی‌نویسی واژه‌ها اگر مدخلی در فارسی رسمی معادل داشت، آن معادل انتخاب و تا حد ممکن معنی آن از لغت‌نامه‌های فارسی آورده شده است. در مورد واژه‌هایی که به‌ظاهر در فارسی رسمی معادلی ندارند بر اساس نوع کاربرد و بافتی که واژه در آن به‌کار می‌رود معنی ارائه گردیده است. در این فصل، بسیاری از واژه‌های فارسی قدیم که در متون به کار رفته، اما دیگر در فارسی امروز ایران متداول نیست ذکر شده است. برای برخی از نوع واژه‌ها، از متون فارسی شاهد آورده شده است؛ به کمک تعدادی دیگر از آن‌ها نیز می‌توان برای تصحیح و شرح رزمی شوار متون کهن فارسی پیشنهاد تازه مطرح کرد. اغلب اطلاعات ریشه‌شناختی نیز با استفاده از فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های فارسی‌میانه و مقالات پژوهشگران برجسته این رشته ارائه شده است.

برای آشنایی بیشتر مخاطبان با پیوست، یک داستان محلی با الفبای بین‌المللی و تحریر فارسی آورده شده است. در تحریر فارسی این داستان، برخی واژه‌ها و ویژگی‌ها داخل پرانتز توضیح داده شده است با وجود این برای فهم بهتر آن مطالعه فصل دوم پژوهش حاضر ضروری به نظر می‌رسد.

در اینجا لازم می‌دانم از استادان دکتر رضا زاهدیان، دکتر محمدرضا راشدمحصل، دکتر عبدالله زادمرد، دکتر محمد جعفر یاحقی و زنده‌یاد دکتر نقی وحیدیان کامیار در دوره تحصیلی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی و دکتر محمدتقی راشدمحصل، دکتر مهشید میرفخرایی، دکتر محسن ابوالقاسمی و دکتر علی‌محمد پشتدار در مقطع دکتری این رشته که اینجانب را از راهنمایی‌های ارزنده خود بهره‌مند ساختند تشکر نمایم و سپاسگزار همسر، خانم صفورا صحراگرد، و دیگر عزیزانی باشم که در آماده‌سازی و انتشار این کتاب کمک داشتند. امید است مخاطبان عزیز، از ابراز نظر اصلاحی خود جهت استفاده در چاپ‌های بعدی این کتاب دریغ نفرمایند.

محسن صادقی

دانشگاه پیام نور - گروه زبان و ادبیات فارسی

^۱ - نام این دوست علیرضا قنبری بود که مدتی پیش به رحمت ایزدی پیوست.